

EVRİM ÖLÇER ÖZÜNEL İLE “MASAL MEKÂNINDA KADIN OLMAK” ÜZERİNE SÖYLEŞİ

An interview with Evrim Ölçer Özünel on
“Masal Mekânında Kadın Olmak”

Yeliz ÖZAY*

Evrim Ölçer Özünel ile *Masal Mekânında Kadın Olmak* kitabı üzerine bir söyleşi yaptık. Kendisine samimi yanıtları için teşekkür ederiz.

“Masal Mekânında Kadın Olmak” başlığına baktığımızda öncelikle üç kavram gözümüze çarpıyor: masal, mekân ve kadın. Bu üç kavramın buluştuğu bir çalışmanın ilk süreçleri nasıldı? Yani masalı, mekânlarını ve bu mekânlardaki kadının konumunu inderleme fikri başından beri var mıydı; yoksa masaldaki mekânı çalışırken kadın, ya da masaldaki kadını çalışırken mekân mı belirdi?

Hikâye anlatmayı çok seven bir geleneğin çocuğu olarak itiraf etmeliyim ki gündelik yaşama dair hikâyelerimizi müthiş bir sembol dünyasıyla sarmalayarak yeniden üreten masal türüne karşı içimde her zaman bir heyecan vardı. Sanırım bu nedenle Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümünde yüksek lisans tez önerisi sunmam istendiğinde de, aklıma ilk olarak masal türü geldi. Masalların

gerçeklikle olan bağları nedense göz ardı edilir ve tür, “bir varmış bir yokmuş” kalıbının içine hapsedilir. Oysaki bana göre masal, hem maddi hem de manevi dünyamızı yansıtmayı başaran döngüsel sürekliliğe sahip bir tür olarak kabul görmelidir. İşte bu noktadan hareketle öncelikle masallarla ilgili yapılacak çalışmanın konuyu

hangi pencereden ele alması gerektiği üzerine yoğunlaştım. İşe ilk olarak genel geçer yargıları sorgulayarak başlamak istedim. Elbette sorgulama sürecimde cesur adımlar atmamı sağlayacak akademik danışman desteği de benim için son derece önemliydi. Bütün koşulları sağladığımda ilk olarak masalın “kadınların sözü” diye bilinmesi yargısını sorguladım. Acaba bu gerçekten böyle miydi? İkinci olarak, masalların “zaman ve mekân olgusundan yoksun oldukları” söylemini inderledim. Karşılaştığım sonuçlar bana ilginç geldi. Mekânsız bilinen masalarda mekânın cinsiyetçi kullanımı gündelik yaşamımızla, geleneksel mimarimizle de örtüşüyordu. Üstüne üstlük mekân kullanımı ve kimlik

* Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Bölümü Araştırma Görevlisi

dönüşümü arasında da ciddi koşutluklar göze çarpyordu. Bu yolla çalışmada masal kadın ve mekân bir araya geldi.

Kitabın adından sözü açmışken, alt başlığa neden ihtiyaç duyduğunuza öğrenebilir miyiz?

Kitabın ana başlığında kadına yapılan vurguya karşın kitap özünde, toplumsal cinsiyet olgusuna her iki cinsin pence-resinden bakarak soruna bütünsel bir yaklaşım getirmeyi hedefliyordu. Bu nedenle alt başlıkta, masallarda toplumsal cinsiyet ve mekân ilişkisini vurgulamayı tercih ettim. Çünkü kitap yalnızca kadın sorununu ele almıyor aksine her iki cinsde olabildiğince eşit mesafede durarak toplumsal olgu ve olaylara panoramik bir bakış kazandırmayı hedefliyordu.

Peki, masal türünü açıklarken kabul edilen “kendi algı dünyamızdaki zaman ve mekânın masallarda bulunmadığı” fikrine karşın geleneksel yargıların ötesine geçerek masalın mekânını ve hatta bizim algı dünyamızdaki mekânları çalışmak başta biraz tedirgin edici gelmedi mi?

Az önce de söylediğim gibi bilimsel merakım genel geçer yargıları sorgulamayı beraberinde getirdi. Kalıplaşmış ifadelerin üzerine giderek bugüne kadar yapılandırılmış farklı bir üretim gerçekleştirmek istedim. Hayatı bir bütün olarak algılama çabanız varsa birçoklarının “ayakları yere basmayan” düşünce baloncukları olarak gördüğü olguları birbirine bağlayarak bir senteze ulaşma şansızız fazlalaşır. İşte ben de bunu yapmaya çalıştım. Bu nedenle de bir şeyleri birleştiriyor olmak hiç tedirgin edici olmadı sanırım. Asıl tedirgin edici olan sa daha çok mekânı zamandan, zamanı insandan, insanı masaldan ayırmaya çalışmak olurdu benim için.

Biz bu kitapta masal mekânındaki kadını hangi masallarda izliyoruz?

İflah olmaz göçebe genlere sahip masal türünü coğrafi ayrımlara tabi tutmak oldukça güç. Ne var ki, bilimsel bir çalışmanın temelinde belirli bir noktaya odaklanmak olduğundan incelediğim masalları

seçerken Anadolu sahası ile sınırlamak zorunda kaldım. Gerçi Anadolu insanının masallardaki ayak izleri beni farklı ya da birçok kültüre ve coğrafyaya da taşımadı değil.

Bu masalları nasıl bir yöntemle seçtiniz? Bu 32 masal dışındaki masallara da aynı çalışma uygulanırsa aynı verileri elde edebilir miyiz?

Masalları seçerken bilimsel ölçütlerden faydalandım. Bu yüzden araştırmacılar tarafından halk bilimsel derleme yöntemlerine sadık kalınarak derlenmiş masalları tercih ettim. Elbette ki incelediğim 32 masal buz dağının görünen kısmıydı. Bu masallara ulaşabilmek için farklı kültürlerle de ait sayısız masalı irdeledim. Bu masallardaki kadın ve erkek karakterlerin toplumsal rol dağılımlarını gösteren tablolar şablonlar hazırladım. Sonra bu ön çalışmalarımın da yararlanarak eş ve benzer metinleri ayıkladım. Bu elemenin ardından masal, kadın ve mekânı layıkıyla buluşturduğumu gördüğüm 32 masal kaldı. Bu çalışma yalnızca incelenen bu 32 masal için geçerlidir demek bu anlamda yanlış olur. Ne var ki, bunun bir kurama dönüştürülmesi ve diğer masallara hatta diğer türlerle de uygulanabilir hale gelebilmesi daha kapsamlı bir araştırmanın sonucunda ortaya konabilir.

Kadının var oluş süreçlerini konu eden çalışmalar genelde feminist kuramı çağırır. Sizin araştırma ve sonuca ulaşma süreçlerinde kullandığınız metot ve yöntemler nelerdi?

Şüphesiz kadın konusunda yapılan akademik çalışmaların çoğu bu kitaba ilham vermiştir. Ancak ben hiçbir zaman bir kuramı, hele de farklı kültürlerde doğup olgunlaşmış bir kuramı, olduğu gibi benimsememe yanlışlı olmadım. En nihayetinde kuram dediğimiz bir bakış açısı, bir duruştan ibarettir ve her bir insan farklı bir yerde durmakta özgürdür. Hatta felsefi olarak aynı iki varlığın aynı noktada tam anlamıyla beraber durmaları ancak mutlak bütünlük noktasında gerçekleşebilir. Bu nedenle elimden geldiğince bir kurama bağlı

kalmamaya gayret ettim. Özellikle araştırmamın başlangıç aşamasında farklı disiplinlerin bakış açılarını da yansıtan kapsamlı bir okuma sürecine girdim. Sonuçta ortaya çıkan bu oldu.

Kitapta toplumsal cinsiyet ve mekân ilişkisini incelerken masal mekânındaki erkeklerle de kadının evreleriyle koştuluk göstererek değiniyorsunuz. Ama tabii ki odağınız hep kadının durumunu açıklamaya yönelik. Sizce “Masal Mekânında Erkek Olmak” diye benzer bir çalışma uygulanabilir mi?

Elbette bu mümkün. Hatta çalışmamın başlangıcında hedeflediğim erkek bakış açısını da tıpkı kadımski kadar görünebilir kılmaktı. Ne var ki, ilerleyen zamanda erkek imgesinden uzaklaşarak odağımı kadın olgusuna kaydırmak zorunda kaldım. Bunun bir nedeni de masalların gerçekten kadınlar tarafından aktarılması olabilir. Belki bir başka türde, örneğin halk hikâyelerinde erkek imgesi bu bakış açısıyla incelenirse ortaya çarpıcı sonuçlar çıkabilir.

Kitabın arka kapağındaki şu iki cümleyi çalışmanızın yaklaşımı açısından önemli buldum: “Şüphesiz bu çalışma masallarla ilgili tüm soruları yanıtlamıyor. Ama masal türüne bugüne kadar bakılan pencerenin restorasyonu ile yakından ilgileniyor.” Peki, bu çalışma masalla ilgili hangi soruları yanıtlıyor ve ‘masala bakılan pencerenin restorasyonu’yla neyi kastediyorsunuz?

Sözlü kültür ürünlerinin geleneği restore ettiği bilinir. Bu restorasyonun asıl amacıysa bir yanıyla geleneği sürdürmek bir yanıyla da kendini geleceğe bağlamaktır; bu yolla sürekliliği mümkün hale getirmekse asıl hedeftir. Bu anlamda bakıldığında yapılan çalışmanın hedefi de bugüne değin yapılmış masal çalışmalarına ivme kazandırarak sürekliliği sağlamaktır. Yapılmaya çalışılan akademik bir restoras-

yon aslında. Belki de, bizden öncekileri asla yok saymadan geleceğe dair neler yapılabileceğini gösterme hevesi.

Kapağa dönmüşken, kitabın adı kadar ilgi çekici ve derinlikli bir kapak tasarımı var. Kapaktaki fotoğrafın seçimi ve tasarımın oluşması aşamalarında sizin kişisel katkınız oldu mu?

Kapak aşaması benim için oldukça heyecan vericiydi. Kapaktaki fotoğraf aslında Hayali Tacettin Diker’in bir Karagöz tasviri. Ben bu tasvirle kardeşimin fotoğrafı merakı sayesinde karşılaştım. Gördüğüm andan itibaren de beni içine alan bir büyüü oldu. Bir yanıda geleneksel bir hayal vardı bir yanıda modern bir kadın imgesini çağrıştıran balerin. Bu tam da aradığım şeydi. Hemen Tacettin Baba’ya ulaşarak izin istedik. O da geniş gönlüyle bizi kırmadı ve tasviri kapakta kullanmamıza izin verdi. Sonra aynı heyecanla kardeşim ve bir arkadaşımın tasarımı gerçekleştirildi.

Son olarak, teknik olmayan bir soruyla söyleşimizi sonlandıralım istiyorum. Bir kadın olarak bu kitabı okuduğunuzda sizce “masal mekânında kadın olmak” kolay mı yoksa zor mu?

Sorun aslında bu kitabın sınırlarının ötesinde, hayatın içindeki kadın mekân ve mekânın kadın üzerindeki dönüştürücü gücü arasındaki ilişkiyi kavrayabilmek bence. Bu kitap kadın ve mekân ilişkisine bakış açımızı azıcık da olsa sorgulamamıza neden olursa hedefine ulaşmış demektir. Aslında bütün kadim kahramanlar gibi masal kadınları da içlerimizdeki kahramanların birer yansımasından ibaret bence. Bu yüzden ister erkek ister kadın olalım geçirdiğimiz dönüşümleri ve mekânsal yansımalarını bir kez daha düşünmeliyiz sanırım.